

B O E K E N

Herman Gorter in fragmenten

Hennie Buiting bespreekt: Herman de Liagre Böhl, *Met al mijn bloed heb ik voor U geleefd. Herman Gorter 1864-1927*, Amsterdam: Uitgeverij Balans, 1996.

'En plotseling, kijkend naar die golf, die in dat kleine donkere vertrek, glinsterend op den vloer stond en zacht en helder bruijste, wist ik (en zoo klonk het woord voor woord in mij): "Herman is dood, en dit is Herman"'. Beleeft Adriaan Roland Holst het sterven van Gorter in een gedroomde hallucinatie, Willem van Ravesteijn – ooit de politieke doods-vijand van Gorter – barst uit in tranen van verdriet. Herman Gorter, zo laat zich uit deze reacties begrijpen, betekende meer dan de literaire vernieuwer of de marxistische propagandist die in veel beschouwingen over zijn leven prevaleert. Inderdaad verhaalt biograaf Herman de Liagre Böhl van een man, beheerst door hartstocht voor de poëzie, door een opofferende omhelzing van het marxistische socialisme, maar ook getekend door een leven, waarin de liefde voor drie vrouwen centraal staat. Ofschoon te onderscheiden, smelten in de volle werkelijkheid van Gorters leven deze drie onderdelen samen tot één persoonlijkheid. De spil waarom de levensbeschrijving van Gorter dan ook zou moeten draaien, is de speurtocht naar het verband tussen de 'drie Gorters' en hun synthese tot de (wellicht ambivalente) eenheid, die hij ongetwijfeld was.

Böhl kondigt in de inleiding van zijn biografie aan te streven naar een gelijkwaardige belichting van Gorters dichterlijke en politieke activiteiten. Enkele regels eerder heet het daarentegen dat 'een biograaf die de bedoeling heeft om Gorters *hele* levensverhaal te schetsen, de kwestie van de zeggingskracht van het *totale* poëtische oeuvre, inclusief de socialistische verzen, beschouwt als het sleutelprobleem van zijn leven (13)'. Inderdaad domineert het literaire aspect zodanig, dat het als causale determinant van Gorters politieke activiteit en persoonlijk leven figureert. Daarnaast lijdt de biografie onder een onuitroeibare drang tot psychologiseren, waarbij Gorters moederbinding en vaderverering met een dodelijke frequentie op de arme Gorter worden losgelaten. Compositorisch toont de biografie een gefragmenteerd beeld, doordat persoonlijke, politieke en literaire aspecten vooral na en naast elkaar worden gepresenteerd. Ook de poging de studie te structureren door de presentatie van een vijftal zogezegde 'leermeesters' van Gorter, is weinig geslaagd. Gorter zelf refereert in zijn postuum verschenen *De Arbeidersraad* (1931) slechts aan één van de vijf, Lodewijk van Deyssel, en het is hoogst twijfelachtig de invloed van de overige vier – Alphons Diepenbrock, Frank van der Goes, Karl Kautsky en Anton Pannekoek – met het epitheton 'leermeesterschap' te duiden. Een dergelijke term is voorbehouden aan diegenen, wier invloed volgens Gorter zelf beslissend is geweest: literatoren

als Shelley en Zola enerzijds en denkers als Marx, Spinoza en Dietzgen anderzijds. De compositorische zwakte van de studie komt ook helder naar voren in het slotwoord, waar Gorter wederom wordt gedraaid, gewogen en doorgelicht, zonder dat de portree van deze overbodigheid duidelijk wordt.

Het meest bevredigende van de biografie is ongetwijfeld weergave en analyse van Gorters poëtische werk. Dit geldt in het bijzonder de beschouwing over de 'Mei' uit 1889, die gekenmerkt wordt door een speurtocht naar opbouw en (symbolische) bedoeling van dit meesterwerk. Hetzelfde geldt Böhl's analyse van andere, socialistische en erotische, dichtwerken van Gorter. De auteur is daarbij overigens opmerkelijk veel verplicht aan het werk van eerdere exegeten, vooral Enno Endt en Jan Brandt Corstius, die niet altijd de eer krijgen die hen toekomt. Fraai is ook Böhl's interpretatie van Gorters literatuur-theoretische beschouwingen, met als terechte moraal dat ze eer Gorters literaire voorkeur verraden dan dat ze een overtuigende proeve zijn van historisch-materialistische uitlegkunst.

Anders is het gesteld met de delen gewijd aan Gorters politieke activiteiten en geschriften. Leunend op secundaire bronnen en op resterend materiaal van zijn dissertatieonderzoek uit 1973 over Gorter – nieuw archiefonderzoek heeft Böhl niet verricht – wordt een verhaal verteld vol contradicties, omissies en fouten. Zo slaagt Böhl er niet of nauwelijks in Gorters ommekeer van de

B O E K E N

'burgerlijke' Beweging van Tachtig via het Kantianisme en de Spinozistische filosofie naar het marxistische socialisme te verklaren. Het vage spreken van een cultuuromslag (169), wordt afgewisseld door de obligate factor van het dichtslibben van Gorters dichtader (181). De eigenlijke verklaring wordt echter uitgemaakt door Gorters gepostuleerde hang naar 'een *hecht* wereldbeeld' en naar 'doctrinaire wijsheid (179, 182).' Hoe weinig overtuigend dit tamelijk speculatieve interpretatiekader is, blijkt uit tegenspraken die ermee verbonden zijn. Heet Gorter enerzijds een dogmaticus die zichzelf onafwendbaar in het politieke isolement manoeuvreert, anderzijds wordt gewag gemaakt van zijn bereidheid 'op te zwemmen tegen de stroom van de geschiedenis zoals de marxistische ideologen die uitstippelden (245).'

Het is Böhl bij dit soort uitspraken klaarblijkelijk ontgaan, dat Gorters positie binnen de arbeidersbeweging niet primair op zijn (veronderstelde) psychologische habitus valt terug te voeren, maar sterk bepaald is door de ontwikkelingsgang der sociaal-democratische arbeidersbeweging. Gorter moge tenslotte deel zijn gaan uitmaken van de getalsmatig bescheiden groep der

raden-communisten, dit laat zijn vaak terechte kritiek op het verlies van het socialistische perspectief en op de oligarchisering van de sociaal-democratische beweging onverlet. Böhls eenzijdige kijk op Gorter verraadt de negatie van die maatschappelijke en partijorganisatorische verhoudingen, die het op waarde schatten van Gorters kritische 'moraal' mogelijk zouden hebben gemaakt. Hierbij aanknappend, kan tevens gewezen worden op een andere merkwaardige omissie. Dit betreft de door Hans Goedkoop al in 1991 beschreven botsing tussen Gorter en Heijermans rond het sociaal-democratische maandblad *De Nieuwe Tijd*. Kern van dit conflict, dat einde vorige eeuw speelt, is het verzet van redacteur Gorter tegen het plaatsnemen van Heijermans' fel-realistische zedenschetsen. Fraaiere gelegenheid tot een psychologische en sociologische duiding van Gorter en de sociaal-democratische 'rank and file' laat zich nauwelijks vinden, maar bij Böhl schittert de affaire door afwezigheid.

Behalve door merkwaardige omissies wordt de studie tevens gekenmerkt door vele historische fouten. Hiervan een enkel voorbeeld. Böhl beweert dat Troelstra na het partijcongres van

Utrecht (1906) 'werd hersteld in de positie van hoofdredacteur van *Het Volk* (290).' In werkelijkheid wordt een zogenaamde republikeinse (collectieve) redactie geformeerd, waar Troelstra geen deel van uitmaakt. Een tweede voorbeeld betreft Böhls mededeling, dat Gorter 'weigerde [...] zijn naam te geven' aan het marxistische manifest tegen de partij-scheuring van begin 1909 (301). Het ontbreken van Gorters naam is evenwel afgedwongen door een gematigde marxistische meerderheid, die weinig wervende uitstraling verwacht van de dicht bij de Tribunisten staande Gorter.

Böhls studie is, concluderend, waardevol met betrekking tot weergave en interpretatie van Gorters literaire werk en ze biedt ook fraaie inblikjes in de persoonlijke aspecten van diens leven. Dit weegt evenwel niet op tegen een gebrekkige weergave van Gorters politieke leven, het negeren van maatschappelijke en partijorganisatorische factoren en de onevenwichtige compositie van de studie als geheel.

HENNY BUITING
is als historicus verbonden aan de
Erasmus Universiteit Rotterdam

